

ТВОРЕЦЪТ – МЕЖДУ РАЯ НА ДУХОВНАТА ВЪЗВИШЕНОСТ И АДА НА ДЕЛНИЧНОТО БИТИЕ

Марина Владева. *Маргиналът – присъстващата фигура на отсъстващия.* (Наблюдения върху фигурата на художника в българската литература на XX век). Бургас, „Либра Скорп“, 2017.

Монографията на Марина Владева е замислена като първа част от трилогия, включваща книгите „Биетиета“, „Идентичности“ и „Биографии“. В тях авторката разглежда разнородни в жанрово отношение белетристични текстове – разкази, повести, романи, създадени през миналото столетие, обединени от специфичния образ и знаковото присъствие на твореца-художник (живописец, иконограф, портретист, резбар). В контекста на изследването тя засяга и въпроса за ролята и мястото на артефакта, оцелял въпреки

трагичните обрати, белязали съдбата на своя създател. Така трудът налага идеята, че изкуството е вечно, въпреки че човешкият живот е преходен. Изпитанията, белязали битието на творческата личност, почти винаги водят до една преоценка на ценностите и своеобразен катарзис, в резултат на което се появяват блестящи образци на изкуството. Всеки един от тях е осъден да пребъде във времето, за да даде възможност на своя създател да остане във вечността чрез творението, в което е вложил част от самия себе си. Монографичният труд на М. Владева по специфичен начин поставя художника на границата между тленното и нетленното, което го дарява със свръхсетивност. Тя го прави различен от другите, чужд на света, в който живее, и определя неговата маргиналност.

„Битиета“ започва с уводна част, озаглавена „Думи за отсъствието“. В нея авторката излага мотивите, които са провокирали интереса ѝ към проблема, представя обекта на изследване, набелязва и целите, които си поставя трудът – да анализира образа на художника, като го постави на междата между живота и смъртта, между Бог и Сатаната, между грешника и праведника, което е част от субверсивната същност на изкуството. При изпълнението на поставените в увода задачи са използвани 12 автори, в чиито творби като централен или епизодичен персонаж присъства художникът.

Първата глава „Художникът между небето и земята“ търси мястото на твореца на границата *вяра – безверие, грях – изкупление, добро – зло*. Самото заглавие прави препратка към средновековната литература, която разглежда светците – герои на средновековните жития – като личности, съчетаващи в себе си земното и небесното, за които се казва, че са „земни ангели – небесни човеци“. За разлика от тях персонажите, които са обект на анализ в изследването, притежават и божествена, и сатанинска същност. Божествената се определя от способността им да създават, да

творят, което е основната роля на Бог, наричан още Създател и Творец. Това ги прави адекватни на Бог. Сатанинската същност до голяма степен носи белега на еретичеството, на дуализма, който проповядва участието на дявола в сътворението на земята и приема всичко земно като творение на дявола. Самото битие на художника на земята го прави част от него и го определя като създание на Сатаната. В стремежа да намери себе си той непрестанно се лута между доброто и злото, което определя неговата човешка идентичност. За целите на своето изследване М. Владева се базира на две творби – „Жетварят“ (1920, 1930) на Й. Йовков и „Хайка за вълци“ (1986) на И. Петров – „два текста, посветени на телеологическата и есхатологическа метафизика, изразяваща се в една изпълнена със скептицизъм вгледаност в очите на бога, в свят, изграден по „модела на катастрофата“.

Главата „Творецът и неговите (не) битиета“ разглежда творбите „Малвина“ и „Иконите на дявола“ на Светослав Минков, „Роман без заглавие“ на Димитър Димов и „Адриана“ на Теодора Димова. В тях главният персонаж – художникът – по своеобразен начин „флиртува“ със смъртта и успява да се докосне до нейните владения, да се пренесе, макар и за кратко, в отвъдното. Това се отдава на твореца след поредица страховити, зловещи преживявания, които са съпътствани от различни елементи от арсенала на ужасното, на диaboличното. В резултат от това специфично пътуване между живота и смъртта, между душевните копнежи на Аза и неудовлетвореността от сивото всекидневие и делничното битие, се раждат картини на смъртта. Художникът успява да пресъздаде нейния „вледеняващ“ образ, преминавайки през пречистващата сила на душевни и телесни терзания. Специално внимание е отделено на една от малкото жени-художнички в българската литература – Адриана – поставена в две различни епохи, представяща гледните точки на двама творци – баща и дъщеря.

Със своите идейни внушения тази глава до голяма степен кореспондира с първата, защото в нея също е представено лутането на твореца между небето и земята в опит да намери себе си. То, както и стремежът към самоизява, му помагат да създаде съвършеня артефакт.

„Да имаш или да бъдеш“ е заглавието на трета глава, в която образите на Живко от драмата „Майстори“ на Рачо Стоянов и Рафе Клинче от „Железният светилник“ на Д. Талев по интересен и оригинален начин са разчетени, интерпретирани чрез философската концепция на Е. Фром за двата битийни модуса – да бъдеш или да имаш. Като се базира на нея, авторката достига да извода, че търсейки своето място в зоната между небето и земята, художникът винаги е изправен пред избора да има, като се стреми към материално благополучие, или да бъде – да се развива духовно. Въз основа на направените наблюдения Марина Владева достига до констатацията, че „екзистенциалното притежание“ е по-важно за твореца от „характерологичното“, че творците и техният талант „принадлежат на общността“.

„Фигурата на твореца срещу дискурса на властта“ – четвъртата глава – разкрива субверсивната същност на изкуството, което има силата и моралното основание да игнорира догматичната, авторитарна власт. Обект на анализ в тази глава са романът на Борис Априлов „Великата суета“, повестта на Емилиян Станев „Тихик и Назарий“ и романът на Блага Димитрова „Лице“. Анализирайки образите на художниците, авторката стига до извода, че съприкосновението им с властта и опитът да служат на властимащите унищожават нравствения облик и творческото вдъхновение на хората на изкуството. Всеки компромис, който творецът прави в полза на партийните величия, го обрича на пълен морален и творчески крах, тъй като убива свободата на волята и свобо-

дата на духа, иманентно присъщи на истинското изкуство. В разгледаните творби художникът е изправен пред моралния избор – да бъде на страната на властта, деградирайки като личност и творец, или да се противопостави на нейните догми и да съхрани своята индивидуалност и силата на творческия си заряд. Изследването доказва, че процесът често е двупосочен, тъй като артефактът е най-безмилостният изобличител, който подкопава основите на партийната власт отвътре, борейки се с нейната догматичност. Изложените наблюдения дават основание на Марина Владева да направи извода, че „изкуството се явява демаркационна линия между меркантилността на властта и стремежа към хармония“.

Основните приноси моменти на монографичния труд са новаторският характер на темата, която е разгърната обстойно в дълбочина, систематизирането на множество разнородни в жанрово отношение белетристични текстове, чрез които е набелязан типологичният образ на твореца с набор от константни черти, компаративистичният подход при обработката на художествения материал. Съществен принос представлява и интересната изходна теза за присъстващото отсъствие на маргинализирания художник, чийто образ е позициониран извън плана на битовото във владенията на екзистенциалност, присъща на душевно чистата и духовно възвишената личност. Авторката набелязва и извежда основните характеристики на художника – креативната природа и творческата същност, свръхсезитивността и способността да обърне взор навътре към себе си, ярката индивидуалност и невъзможността да се вмести в делничния хронотоп, които го открояват сред множеството и изграждат неговата харизматичност.

АНТОАНЕТА БУЮКЛИЕВА
Университет

„Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас
✉ anibuyuklieva@abv.bg